

Oponentní posudek bakalářské práce

předložené Evangelické teologické fakultě UK (15. 7. 2021):

Eva TEPLÁ, *Hněv Boží:*

Rétorika a teologie jednoho starozákonního motivu,

Praha 2021, 61 stran.

Studijní program Teologie (B6141), obor Evangelická teologie

1. Popis a charakteristika:

Záměrem této bakalářské práce je představit projevy, motivy a rétoriku Božího hněvu ve Starém zákoně. Autorka svou práci člení do dvou nestejně rozsáhlých kapitol (1. *Lingvistická analýza*, s. 15–47 a 2. *Boží hněv v důležitých dílech protestantské starozákonní biblistiky*, s. 48–57) a svůj nálezný shrnuje ve stručném závěru (s. 58–59).

Již pohled do přehledně strukturovaného *obsahu* (s. 10–11, nečíslováno) ukazuje, že věcným jádrem práce je první kapitola – představení základní terminologie, kterou je v Hebrejské bibli motiv božího/Hospodinova hněvu vyjadřován (označení kapitoly „lingvistická analýza“ je nepřiměřené). Podle jednotné osnovy autorka stručně představuje šest nejfrekventovanějších hebrejských termínů (verbálních či/a nominálních), přičemž (1.) charakterizuje jejich etymologii a souvislosti v kontextu semitských jazycích, (2.) představuje doložené tvary a jejich sémantiku, (3.) pojednává jejich výskyt ve specifických literárních okruzích či vrstvách starozákonní literatury a v literárních žánrech a nakonec (4.) se souhrnně vyjadřuje k jejich významu, specifickým aspektům, souvislostem a důrazům v užití daných termínů v SZ.

Ve druhé kapitole autorka uvádí dva významné starozákonníky moderní éry (Walthera Eichrodta a Waltera Bruegemanna), stručně představuje jejich celkový přístup k biblickým látkám a shrnujícím způsobem charakterizuje roli motivu Božího hněvu v jejich konceptu „teologie Starého zákona“. Oba přístupy a jejich specifická pojetí motivu Božího hněvu na závěr porovnává (s. 57).

V celkovém *Závěru* (s. 58–59) autorka velmi stručným způsobem rekapituluje svůj nálezný a naznačuje reflexi některých aspektů. U pojednaných výrazů z kap. 1 uvádí tři aspekty, podle nichž by bylo možné terminologii třídit (aspekt vnitřních či vnějších projevů hněvání a zřetel k následkům hněvu) a v samostatném odstavci shrnuje, jak různé mohou být příčiny božího/Hospodinova hněvu. Oběma z autorů pojednaných v kap. 2 věnuje jeden odstavec, v němž sumarizuje jejich pojetí a interpretaci sledovaného motivu. V posledním odstavci *Závěru* se autorka souhrnným a hodnotícím způsobem vyjadřuje k funkci motivu již za sebe a zdůrazňuje aspekt osobního vztahu, jehož výrazem projev božího/Hospodinova hněvu jest.

2. Hodnocení:

Volba tématu vzešla z autorčina vlastního zájmu a iniciativy, což je třeba ocenit. Běží bezesporu o téma nesnadné, ze své povahy teologicky kontroverzní a v biblických látkách vícevrstevné a komplexní. V autorčině uchopení zahrnuje jak širší teologickou problematiku, tak konkrétní látky, které je třeba literárně a jazykovědně přesně zpracovat. Ze způsobu zpracování je patrné, že se autorka dané problematice věnovala velmi důkladně. Zvolila si pracnou cestu vlastního zpracování terminologického průzkumu, což je u komplexnějšího motivu a často poetických (metaforických) vyjádření velmi náročné. To je třeba ocenit.

Nicméně, právě k **uchopení a zpracování tématu** je třeba vznést také několik docela závažných námitek.

První a zásadní je námitka proti **rozporu v deklarované a uplatněné metodě zpracování motivu** v biblických látkách. Autorka deklaruje, že hodlá sledovat „rétoriku“ motivu (viz podtitul práce a úvod anotace). Zejména ve spojení s inspirací W. Brueggemannem by to bylo velice slibné, novátorské uchopení tématu. Reálně však autorka nabízí filologicko deskriptivní terminologický přehled obohacený o vyhodnocení literárního užití v různých kontextech a žánrech starozákonního písemnictví. Žádná rétorická analýza, jež by sledovala a vyhodnocovala zřetele specifického využití a působení motivu v daných komunikativních kontextech však v práci přítomna není. – Autorka by při obhajobě měla zevrubněji odpovědět na otázku, jaké jsou **rozdíly mezi metodami, cíli a eventuálními přínosy metodologií**, o nichž píše či které užívá: (a) *filologickou* analýzou terminologie, (b) *sémantickou* analýzou motivů v jejich literárních a žánrových kontextech v daném korpusu textů (tj. v kánonu Hebrejské bible) a (c) *rétorickou* analýzou funkce motivu ve vazbě na rozdílné kontexty a účely komunikace. Tuto problematiku by měla představit jak obecně (metodologicky), tak konkrétně ve vztahu ke sledovanému motivu „božího hněvu“.

Jinou námitku je třeba vznést vůči ne zcela jasnému **vymezení a volbě zpracovávané látky**. U první kapitoly autorka uvádí, že se soustředí na šest nejfrekventovanějších hebrejských termínů, které se v Hebrejské bibli o „hněvu“ užívají (s. 15). To lze zajisté přijmout, pokud by to ovšem bylo zdůvodněno a zakresleno do kontextu. To zde ale zcela chybí! Z práce nelze nijak vyčíst, nakolik je výběr termínů reprezentativní či úzký, na čem je založen a zda odpovídá konsensu dosavadního zpracování tématu. Stejně tak je v kapitole druhé zcela nezdůvodněna volba vybraných dvou autorů. Výběr opět působí náhodně až svévolně. Jakkoli se jedná o dobré příklady metodicky různě pracujících biblistů, k danému tématu by bylo zajisté možno vybrat řadu jiných, z hlediska tématu stejně dobrých či ještě výraznějších autorů – včetně takových, kteří k motivu napsali speciální práce.

A propos – **speciální studie a monografická literatura** k tématu je v práci zcela opomenuta. Seznam užití literatury neobsahuje jedinou publikaci zaměřenou přímo k tématu, pouze tituly přehledové a encyklopedické. Zejména tam, kde se autorka pokouší o typologii vysledovaných aspektů významu či o vyhodnocení příčin „božího hněvání“ v různých kontextech užití motivu, by jí znalost dosavadní diskuse této problematiky byla nesporně velkou pomocí a přivedla by ji k přesnějším závěrům.

Skutečnost, že práce očividně není založena na zevrubnější znalosti sekundární literatury, ovšem de facto vyjevuje silné stránky autorčina vlastního zpracování – **solidní terminologickou deskripci** a relativně přesné (jakkoli místy tentativní) **vlastní vyhodnocení aspektů a souvislostí**. Například při vyhodnocení příčin „božího hněvu“ (s. 58) autorka postupně rozlišuje různé možnosti motivace: přestoupením *smlouvy*, přestupkem proti boží *svatosti* nebo proti *spravedlnosti*, event. též hněv *bez příčiny*, což zhruba odpovídá základní typologii při vyhodnocování a interpretaci tohoto jevu, jak se v posledních desetiletích ob-

jevuje v odborné literatuře.¹ Pozitivně lze tedy pozorovat, že autorka na základě vlastní analýzy a samostatného vyhodnocení textů dochází k závěrům, které v celkovém obraze zhruba odpovídají současnému „rámcovému konsensu“. Její závěrečný důraz na vztahovou povahu fenoménu „hněvu“ by bylo možné spojit se závěry studií řady jiných autorů poslední doby, např. s tezí W. Dietricha a C. Linka, že Boží hněv je „rubovou stranou Boží lásky“.²

Jedním z důležitých aspektů, který autorka při zpracování tématu zcela pominula, je **zohlednění kontextu tradic a literatur starověkého Orientu**. Ten je přitom dostatečně zpracován a v encyklopedické či kompendiální literatuře, jakož i v překladech řady pramenů dobře dostupný. Důležitost širšího kontextu látek, s nimiž se Hebrejská bible vyrovnává, tkví v daném případě v tom, že motiv „božího hněvu“ je **obecně sdílený topos** – a to včetně jeho funkce retrospektivně zdůvodnit dějinně kolektivní nebo přírodní katastrofy či individuální hrůzy, které člověka přesahují a jež nelze pochopit v rámci retribuční satisfakce (doklady lze uvést jak v tradicích asyrských či babylonských, tak u bezprostředních sousedů Izraele a Judska, viz např. Měšova stéla).³ Pro analýzu funkce daného motivu v biblických látkách a pro její interpretaci v různých žánrech a kontextech je tedy podstatné, jakým způsobem konkrétní biblické texty tento topos užívají či jak jej případně přetvářejí a využívají pro vlastní zájmy a zřetele ve svých svébytných kontextech a souvislostech. – Ano, to je opravdu skvělé téma pro rétorickou analýzu!

Kritickou námitku je třeba vznést proti zpracování kapitoly 2.2.2 *Boží hněv u Waltera Brueggemanna* (s. 54–56). Navzdory jasné formulaci nadpisu podkapitoly a její funkci v celku pojednání **nepřináší kapitola vůbec nic ke klíčovému motivu** – božímu/Hospodinovu „hněvu“. Toto klíčové slovo se v kapitole vůbec nevyskytuje (*sic!*). Vše, co autorka z Brueggemanových citovaných pasáží vytěžila a co v kapitole uvádí, se týká Boha jako strůjce „prokletí“, pachatele „násilí“ či vykonavatele sebejisté, „arogantní síly“, což jsou všechno zajisté důležité aspekty Brueggemanova „protisvědectví“, nicméně o „hněvu“ zde vůbec není řeč. Autorka v této kapitole uhnula od svého základního tématu. – Při obhajobě je nutné, aby se autorka zevrubněji vysvětlila, kde a v jakých souvislostech W. Brueggemann řeší problematiku „božího hněvu“ a jakým způsobem ji ve svém výrazně *rétorickém* konceptu teologie nakonec interpretuje.

3. K některým dílčím jednotlivostem:

1. Na mnoha místech rukopisu se vyskytují pasáže, kde autorka uvádí určitá tvrzení, aniž by je jakkoli dokládala (např. s. 16, konec 3. odst.: „V souvislosti s tímto jevem je אַנְּנָה také často popisováno jako oheň.“ Či např. s. 34, odst. 2.: „Některé výskyty kořene אַנְּנָה však popisují situaci, ...“). To je v odborné studii či kvalifikační práci vážný nedostatek. Tvrzení tohoto typu musejí být doložena odkazem na příslušné primární texty či sekundární literaturu.
2. U dílčích kapitol (zejména u kap. 1.2.4, 1.3.4 atd.) by bylo vhodné uzavřít výklad celkovým shrnutím, resp. vyhodnocením nálezu nebo tezí. Pokud výklad uvádí řadu dílčích možností a nako-

¹ Ukotvení v konceptu „smlouvy“ kromě W. EICHRODTA např. také Edmond JACOB, *Théologie de l'Ancien Testament*, Neuchâtel / Paris 1955; ve „vztahovosti“ volněji Walter DIETRICH – Christian LINK, *Die dunklen Seiten Gottes, Bd. 1 Willkür und Gewalt*, Neukirchen-Vluyn (4. Aufl.) 2002 nebo Ralf MIGGELBRINK, *Der Zorn Gottes – Geschichte und Aktualität einer ungeliebten biblischen Tradition*, Freiburg / Basel / Wien 2000; v konceptu „svatosti“ např. Otto PROCKSCH, *Theologie des Alten Testamentes*, Gütersloh 1950, zvl. s. 643n; v konceptu „spravedlnosti“ např. Walter GROSS, *Zorn Gottes – ein biblisches Theologumenon*, in: *týž, Studien zur Priesterschrift und zu alttestamentlichen Gottesbildern* (SBAB 30), Stuttgart 1999, s. 199–238.

² Walter DIETRICH – Christian LINK, *Die dunklen Seiten Gottes, Bd. 1 Willkür und Gewalt*, Neukirchen-Vluyn (4. Aufl.) 2002, s. 152.

³ Viz např. Ulrich BERGES, *Der Zorn Gottes in der Prophetie und Poesie Israels auf dem Hintergrund altorientalischer Vorstellungen*, *Biblica* 85 (2004), 305–330; Jörg JEREMIAS, *Der Zorn Gottes im Alten Testament. Das biblische Israel zwischen Verwerfung und Erwählung* (BThSt 104), Neukirchen-Vluyn 2009.

nec končí posledním z aspektů, aniž by celkově pojednání uzavřel, působí torzovitě a „nedodělaně“.

3. Pasáž, v níž autorka charakterizuje metodologickou rozdílnost W. Eichroda a W. Brueggemanna (s. 57 nahore), je příliš kusá. Nepochopuje podstatné aspekty.

3. Hodnocení formálních náležitostí:

Po formální stránce je rukopis zpracován podle daných standardů, a to pečlivým způsobem. Textové chyby či překlepy se v práci vyskytují jen zřídka (v řádu jednotek).

Kontrola antiplagiátorským programem *Theses.cz* vykázala dne 20. 7. 2021 částečnou shodu s jedním z evidovaných textů v databázích. Jedná se o databázi biblických textů, s nimiž autorka pracuje a které řádně cituje. Textová shoda tedy zcela jednoznačně nemá povahu plagiátu. Kontrola programem *Turnitin* vykázala dne 19. 7. 2021 shodu s řadou textů v textových a bibliografických databázích, v žádném z nich přitom nepřekračuje 1 % a vyznačené shody se týkají buď citovaných biblických textů a jejich překladů nebo bibliografických údajů. Z provedených kontrol i z celkového způsobu vypracování bakalářské práce je jednoznačně zřejmé, že text této kvalifikační práce je ryzím dílem autorky Evy Teplé.

4. Závěr:

Předložená bakalářská práce splňuje standardy kvalifikačních prací v daném oboru a stupni studia. Autorka prokázala schopnost odborně pracovat s biblickým textem v hebrejštině, zpracovat terminologickou analýzu a vyhodnotit její nálezy pro teologicky zaměřenou studii konkrétního motivu „božího hněvu“. Svou bakalářskou prací autorka přesvědčivě prokázala nabyté konkrétní znalosti a dovednosti v oblasti starozákonní biblistiky. Její práce je však ve výsledku jen základním nárysem tématu a není prostá nedostatků (zejména metodologických) či chybějících zřetelů, které jsou pro zvládnutí tématu podstatné (chybí zejména důkladnější zpracování sekundární literatury a kontextu tradic starověkého Orientu).

Práci doporučuji k obhajobě.

Při hodnocení navrhuji vycházet od klasifikačního stupně *uspokojivě* (D).

V Mayrhofen, 5. srpna 2021

Martin Prudký